

Regine Bots
 CED-Groep, Unit VO-BVE, Rotterdam
 Contact: r.bots@cedgroep.nl

Een doorlopende leeslijn voor elke leerling. Alle facetten van leesontwikkeling in het voortgezet onderwijs belicht

1. Inleiding

Veel scholen hebben een *stil*-leesuur of *vrij*-leesuur. Toch hebben docenten soms twijfels over het rendement daarvan. “Leerlingen vallen soms letterlijk in slaap” of “Ze zitten er met een boek, maar ik vraag me af wat ze ermee doen”, zijn opmerkingen die je hoort als je de effectiviteit van een dergelijk uur bespreekt. Zouden we de positieve effecten van een leesuur kunnen behouden, maar het iets minder vrijblijvend kunnen maken? Die vraag leeft bij veel docenten Nederlands en mentoren in Rotterdam en waarschijnlijk bij nog veel meer docenten.

2. Leesdok

Leesdok is gestart als pilot in het kader van de Rotterdamse Robuuste leesaanpak en heeft als missie van elke leerling een gemotiveerde en succesvolle lezer te maken. *Leesdok* is ontstaan vanuit de vraag: ‘Hoe brengen we eenheid en ordening aan in alles wat er al is om leerlingen tot betere lezers te maken?’ En: ‘hoe maak je dat vervolgens op een motiverende manier tot een systeem waarin leerlingen met hun docenten stappen kunnen zetten?’ *Leesdok* biedt een doorlopende leerlijn voor lezen, waarbij zowel aandacht is voor leesvaardigheid als voor belevend lezen en leesattitude. De leerling bouwt een leesportfolio op (*Mijn leesdok*), waarbij het ontwikkelen van leesplezier en het maken van leeskilometers (op het juiste niveau) voorop staan. *Leesdok* kan zowel in de onderbouw als in de bovenbouw worden ingezet.

2.1 Doelstellingen

Een belangrijk doel van *Leesdok* is leerlingen bewustmaken van wat leesvaardigheid allemaal inhoudt. *Leesdok* beoogt duidelijkheid te scheppen met betrekking tot waar ze nu staan en waar ze naartoe moeten. Ook moeten ze ontdekken welke stappen ze kunnen zetten om daar te komen. De leerlingen krijgen met *Leesdok* – dankzij de concretisering van tussenstappen – de mogelijkheid tot een succeservaring. Leesgedrag wordt expliciet benoemd, zowel op school als in de vrije tijd.

Niet alleen voor leerlingen, maar ook voor docenten en ouders wordt leesontwikkeling op die manier concreter.

Leesdok Boekenkaart ZILVER	
Om dit niveau te behalen moet je tenminste 8 boeken op niveau zilver gelezen hebben. Voorbeelden van 'zilveren boeken' zijn:	
Proza: Het Achterhuis - Anne Frank De zesde mei - Thomas Ross Marokko aan de plas - Karlijn Stoffels De riddie - Simone van der Vlugt Het schuitzeperdjis - Khalid Boudou	
Poëzie: Hebben alle vogels nesten - enonriem Egidiuslied - Willem Wilmink Nederlandstalige liedteksten van Driek van Wissen	
Schrijf hieronder op welke boeken je gelezen hebt op niveau zilver. Doe na elk boek een verwerkingsopdracht (202). De gemaakte opdrachten kun je in je Leesdokmap bewaren. Kies ook uit elk boek vier nieuw geleerde woorden en schrijf die op je woordkaart.	
Gelezen boeken	
⓪ titel:	
⓪ auteur:	
⓪ datum boek uit:	verwerkingsopdracht:
⓪ titel:	
⓪ auteur:	
⓪ datum boek uit:	verwerkingsopdracht:
⓪ titel:	
⓪ auteur:	
⓪ datum boek uit:	verwerkingsopdracht:
⓪ titel:	
⓪ auteur:	
⓪ datum boek uit:	verwerkingsopdracht:
⓪ titel:	
⓪ auteur:	
⓪ datum boek uit:	verwerkingsopdracht:
⓪ titel:	
⓪ auteur:	
⓪ datum boek uit:	verwerkingsopdracht:

© CED-Groep, Unit VO-BVE, concept 2009

Leesdok Boekenkaart ZILVER	
Verwerkingsopdrachten – Kies bij elk boek een andere opdracht!	
⓪ Zoek twee recensies (boekbesprekingen) over dit boek, bijvoorbeeld op www.duitzuit.be , www.leesfest.nl , www.kidswaek.nl of www.scholieren.com/boekoverlagen . Vergelijk jouw mening over het boek met het oordeel in de recensies. Waarmee ben je het eens, waarmee niet? Welke recensie vind jij het best of komt het meest overeen met jouw eigen oordeel over het boek? Leg uit. Geef argumenten! (Schrijf minstens een hele pagina A4.)	
⓪ Staat er nog geen recensie van dit boek op de websites die hierboven genoemd worden? Schrijf er dan zelf een! Lees eerst een of twee recensies van andere boeken. Let op de schrijfstijl en op welke informatie over het verhaal en de auteur worden verstrekt. Probeer jouw recensie in dezelfde stijl te schrijven. Selecteer ook een kort fragment, dat een goede indruk van (de sfeer in) het boek geeft. Als je het leuk vindt, kun je je recensie insturen naar de redactie van de site(s).	
⓪ Kies drie fragmenten uit het boek, die samen een goede indruk geven van hoe het boek is. Bijvoorbeeld omdat je door het lezen van die fragmenten een goed idee krijgt van het onderwerp, van het karakter van de hoofdpersoon, van de schrijfstijl, of van wat het boek bijzonder maakt.	
⓪ Maak een hoofd-hart-handen-voeten-schema over een personage uit het boek, bijvoorbeeld over de hoofdpersoon. Teken het personage, vraag een tekening aan je docent. Schrijf bij het hoofd hoe het personage denkt en bij het hart wat hij of zij voelt. Schrijf bij de handen wat het personage in het boek doet en bij de voeten waar hij/zij heen gaat of uitkomt in het verhaal.	
⓪ Maak een Powerpointpresentatie over het boek. Maak tenminste 15 dia's. Zoek voor de presentatie extra informatie over een onderdeel van het boek. Bijvoorbeeld over de tijd waarin het verhaal zich afspeelt of de plaats(en). Of over het thema dat in het boek speelt.	
⓪ In veel boeken heeft de hoofdpersoon een probleem , of moet hij/zij een belangrijke keuze maken. Welk probleem is er in dit boek en hoe gaat de hoofdpersoon daarmee om? Zou jij hetzelfde doen als jij in zijn of haar schoenen stond? Waarom (niet)? Schrijf hierover een korte tekst (één tot anderhalve pagina).	
⓪ Heeft dit boek jou iets geleerd of jouw mening over bepaalde mensen of onderwerpen veranderd? Beschrijf die verandering : hoe dacht je eerst, wat is er veranderd en wat heeft het boek daarmee te maken. (Een tot anderhalve pagina A4.)	
⓪ Maak een spel over het boek. Bijvoorbeeld een kwartspel over de hoofdpersonen en hun eigenschappen, of over belangrijke plaatsen in het boek. Of een ganzenbordspel. Vraag je docent om extra informatie of om hulp.	
⓪ Maak een maquette van een landschap of ruimte uit het boek . Maak ook poppetjes van een of meer personages en plaats die in de ruimte. Beschrijf in een half A4 om welke ruimte of plaats uit het boek het gaat en waarom je die gekozen hebt.	
⓪ Bedenk een reclamespotje voor het boek. Maak een script voor een reclamespotje van tenminste 2 minuten. Voor wie is het boek geschikt? Wat maakt het spannend? Is de schrijver beroemd? Het thema aantrekkelijk? Wat is een leuk citaat? Gebruik je creativiteit! Neem het spotje ook op, zodat anderen het kunnen beluisteren of bekijken.	

© CED-Groep, Unit VO-BVE, concept 2009

Figuur 1: niveaukaart zilver

2.2 Niveaus

Leesdok onderscheidt verschillende niveaus op basis van de niveaubeschrijvingen van de commissie Meijerink (zie het rapport *Over de drempels met taal* 2008). Daarbij zijn ook tussenniveaus aangebracht, omdat de stappen tussen de niveaus vrij groot zijn. Voor elk niveau is er een niveaukaart, waar voor leerlingen op beschreven staat wat van hen wordt verwacht op dat welbepaalde niveau. Het gaat daarbij zowel om leeshouding en -gedrag als om kennis en vaardigheden (zoals kennis van genres en tekstsoorten of het gebruik van leesstrategieën). Voor de hogere niveaus van *Leesdok* is ook gekeken naar het proefschrift van Theo Witte (2008) en de niveaus van literaire ontwikkeling die hij onderscheidt.

Ook woordenschat is een belangrijke component. Per niveau worden 60 voorbeeldwoorden onderscheiden op 'de Wordenkaart'. De leerlingen vullen die kaart aan door per gelezen boek van tenminste vier gelezen woorden de betekenis te noteren.

Leesdok Wordenkaart ZILVER		
Dit zijn voorbeelden van woorden in teksten en boeken op niveau Zilver:		
de aanleiding	aantasten	aanvaarden
aanvankelijk	het alternatief	afsteken tegen
zich baseren op	beheersen	beletten
bereid zijn	beseffen	beschikken over
betrekkelijk	bevorderen	blootstaan aan
het citaat	constateren	d.m.v. (door middel van)
definitief	dikwijls	divers
eenzijdig	elders	erkennen
evenmin	de factor	de functie
garanderen	het gegeven	geleidelijk
gepaard gaan met	gering	handhaven
hanteren	I.v.m. (in verband met)	inhouden
het initiatief	intensief	de invloed
kritisch	maatregelen nemen	mankeren
het motief	nagaan	noch
ofschoon	onderling	het onderscheid
ontwinnen	oorspronkelijk	opleveren
de overvloed	passief	permanent
het principe	reeds	de reeks
relatief	respectievelijk	suggereren
ergens op terugkomen	trachten	typisch
Woordleestrategieën		
Bij een 'zilveren lezer' hoort ook het volgende gedrag:		
<ul style="list-style-type: none"> ☛ Je probeert om tijdens het lezen je woordschat te vergroten. ☛ Je gebruikt je eigen kennis en informatie uit de context om de betekenis van onbekende woorden in de tekst te achterhalen. Je let bijvoorbeeld op: <ul style="list-style-type: none"> • figuurlijk taalgebruik - uitdrukkingen, vergelijkingen en metaforen; • de vorm van woorden - Welke woordsoort is het? Uit welke delen bestaat het woord? Kun je voor- of achtervoegsels herkennen, of andere woorddelen? ☛ Je geeft een omschrijving, een synoniem of een voorbeeld van de woordbetekenis, of je herformuleert de zin waar het woord in stond in je eigen woorden. ☛ Je controleert of de door jou gevonden betekenis klopt. 		

© CED-Groep, Unit VO-BVE, concept 2009

Mijn ZILVEREN woordendok	
Welke nieuwe woorden ben jij tegengekomen tijdens het lezen?	
Noteer ze hieronder, met de betekenis erbij. Maak over elk woord een woordverkart.	
woord:	woord:
betekenis:	betekenis:
woord:	woord:
betekenis:	betekenis:
woord:	woord:
betekenis:	betekenis:
woord:	woord:
betekenis:	betekenis:
woord:	woord:
betekenis:	betekenis:
woord:	woord:
betekenis:	betekenis:
woord:	woord:
betekenis:	betekenis:
woord:	woord:
betekenis:	betekenis:
woord:	woord:
betekenis:	betekenis:
woord:	woord:
betekenis:	betekenis:
woord:	woord:
betekenis:	betekenis:
woord:	woord:
betekenis:	betekenis:
woord:	woord:
betekenis:	betekenis:
woord:	woord:
betekenis:	betekenis:
woord:	woord:
betekenis:	betekenis:
woord:	woord:
betekenis:	betekenis:
woord:	woord:
betekenis:	betekenis:
woord:	woord:
betekenis:	betekenis:
woord:	woord:
betekenis:	betekenis:
woord:	woord:
betekenis:	betekenis:
woord:	woord:
betekenis:	betekenis:
woord:	woord:
betekenis:	betekenis:

© CED-Groep, Unit VO-BVE, concept 2009

Figuur 2: Wordenkaart zilver.

Daarnaast is er per niveau van *Leesdok* de boekenkaart met voorbeeldboektitels van dat niveau. Een boekenlijst met meer titels hoort hier bij. Op de boekenlijst vinden de leerlingen ook verwijzingen naar websites, waar ze nog meer boekentips en informatie over de boeken kunnen vinden. De leerlingen noteren op de boekenkaart welke boeken ze van het niveau lezen. Op elk niveau moet een minimum aantal boeken gelezen worden. Per boek maken de leerlingen een korte verwerkingsopdracht.

Leesdok		Niveaukaart		ZILVER	
Naam: _____ Ik begin aan dit niveau op: _____ (datum) Ik beheers dit niveau op: _____ (datum)		Wat ga je doen? Je gaat je leesvaardigheid weer een stuk verbeteren. Je leert steeds meer om tijdens en na het lezen ook na te denken over de bedoelingen van de schrijver. Je ontdekt dat een schrijver zijn eigen ideeën heeft en dat hij die in teksten laat zien. Een schrijver gebruikt ook allerlei technieken om een bepaald effect te bereiken op de lezer. Dit soort technieken leer je herkennen. Ook leer je kenmerken die bij bepaalde literaire genres horen. Je kunt van boeken aangeven in welk genre ze thuishoren. Als lezer leer je om kritisch te kijken naar de tekst en om informatie uit verschillende teksten te vergelijken.			
DOEL VOOR DIT NIVEAU Lees tenminste 8 boeken op niveau Zilver. Maak over elk boek een verwerkingsopdracht. Gebruik de Boekenkaart Zilver.					
Een 'zilveren lezer' word je, door veel te lezen op het goede niveau en door met anderen te praten over de teksten en boeken die je leest. Als 'zilveren lezer' doe en kun je de volgende dingen!					
Technisch leesniveau Je leest boeken waarop geen AVI-niveau meer staat vermeld.					
Leesgedrag & leesvoorkeuren					
Je houdt het vol om langere tijd (een tot anderhalf uur) achter elkaar te lezen. Je leest op school minstens 30 minuten per dag in een leesboek, krant of tijdschrift. Je leest thuis ook boeken, elke dag een half uur tot een uur. Daarnaast lees je thuis regelmatig een (jongeren)krant of tijdschrift. Je kunt veel verschillende soorten teksten lezen en begrijpen. Bijvoorbeeld: teksten in schoolboeken bij verschillende vakken, krantenberichten, tijdschriftartikelen, folders, advertenties, recapten. De teksten kunnen zowel gaan over dingen waar je al iets van weet, als over onderwerpen die minder bekend voor je zijn. Je leest minstens zes verschillende soorten boeken. Bijvoorbeeld boeken van de volgende genres:					
humoristische roman	sprookje/fabel	waargebeurd verhaal	verhaal over vriendschap	fantasy/science fiction	informatieboeken/poëzie
romantisch verhaal	horror/griezelverhalen	historische roman	(auto)biografie		

>> Lees verder op de achterkant >>

Begrijpen wat je leest Om zo goed mogelijk te begrijpen wat je leest, doe je tijdens het lezen de volgende dingen: - Je kijkt naar de buitenkant van een tekst of boek (titel, inhoudsopgave en/of achterflap, plaatjes, tussenkopjes, anders gedrukte woorden) en bedenkt waar het over zal gaan. Je bedenkt ook wat je al weet over dat onderwerp. - Je probeert tijdens het lezen steeds te bedenken hoe het verder zal gaan. - Je let op signaalwoorden in de tekst. - Je let op het verschil tussen letterlijk en figuurlijk taalgebruik. - Je probeert het verhaal of de informatie uit de tekst voor je te zien. - Je stelt jezelf vragen over de tekst of het verhaal. - Je leeft je in in de personages van een verhaal.
Na het lezen: reflecteren op een tekst of verhaal Als je een boek of verhaal (fictie) hebt gelezen, kun je daarna: - de versaatlijn beschrijven, aan de hand van de belangrijkste gebeurtenissen en ontwikkelingen; - aangeven in welke tijd het boek zich afspeelt en hoe de tijd verloopt in het verhaal (Je herkent bijvoorbeeld <i>tijdverdringing</i> , <i>tijdsprongen</i> en <i>flash backs</i>); - uitleggen welke personages in het verhaal voorkomen, hoe zij denken en voelen en wat hun rol is in het verhaal; - uitleggen wat het (belangrijkste) thema van het verhaal is; - aangeven tot welk genre dit boek/verhaal behoort en waarom; - jouw mening over en gevoel bij het boek uitleggen, en hiervoor voorbeelden uit de tekst aandragen. In gedichten herken je het ritme, de rijmvorm (beginrijm-eindrijm, klinkrijm-medeklinkrijm) en het rijmschema. Ook ken je woorden voor onderdelen van gedichten, zoals: strofe en versregel. Als je een schoolboektekst of andere informatietekst heb gelezen, kun je daarna: - onderscheid maken tussen hoofzaken, bijzaken en details; - de inleiding, de kern en het slot aanwijzen; - voorbeelden noemen van <i>laten</i> en <i>meningen</i> in de tekst, en van argumenten voor een mening; - uitleggen wat volgens jou het doel van de tekst is, of wat de schrijver wil bereiken met de tekst. Hierbij gebruik je voorbeelden uit de tekst; - een schema invullen of maken over belangrijke informatie uit de tekst.

© CED-Groep, Unit VO-BVE, concept 2009

© CED-Groep, Unit VO-BVE, concept 2009

Figuur 3: Fragment van een boekenkaart zilver.

2.3 Werken met Leesdok

Een school besteedt minstens een uur per week aan *Leesdok*. In de eerste les vullen alle leerlingen een leesenquête in waarin ze hun leeservaring tot dat moment vastleggen. De docent houdt een enthousiast verhaal over een boek dat hij of zij zelf met veel plezier heeft gelezen. Ook wordt de niveaukaart voor de klas kort besproken. Hoewel er natuurlijk veel verschillen zijn binnen een klas, werkt *Leesdok* aanvankelijk met een kaart voor de klas met hetzelfde streefniveau. Leerlingen die juist onder of boven dat niveau functioneren, krijgen een aanvullende kaart.

Tijdens de eerste les wordt ook een leesregistratieformulier uitgedeeld. Leerlingen houden daarop een tijd lang bij wat en hoeveel ze lezen. Daarbij kan het gaan om allerlei 'leesvoer': websites, tijdschriften, kranten, fictie, informatieve boeken, enz. Na de eerste les inventariseert de docent de resultaten uit de leesenquête. Zo krijgt hij of zij een eerste indruk van de voorkeuren en de leeservaring van de leerlingen. In de tweede les rapporteert de docent dan kort wat er uit de enquête is gekomen. De leerlingen kiezen hun eerste boek en starten met lezen.

Na de eerste twee introductielessen volgt elke les ongeveer hetzelfde 'format'. In ongeveer een uur wordt enerzijds gelezen (leerlingen maken leeskilometers), anderzijds vin-

den allerlei leesbevorderende activiteiten plaats: de docent houdt steeds met een aantal individuele leerlingen taalontwikkelgesprekken aan de hand van de niveaukaarten, leerlingen werken aan een boekverwerkingsopdracht of wisselen lees-/boekervaringen uit. Bij *Leesdok* horen, naast de niveaukaarten bij de verschillende niveaus, lessuggesties voor de invulling van het *Leesdokuur*, boekenlijsten en verwerkingsopdrachten per niveau. Elke les eindigt bijvoorbeeld met ‘de vraag van vandaag’. Leerlingen wisselen in tweetallen, in kleine groepjes of plenair kort ervaringen uit over wat ze die dag gelezen hebben. Elke les start met een ‘focus op leesbeleving’ waarin een leerling (of de docent) een enthousiasmerende, korte presentatie geeft over een boek.

Docenten zijn blij met de opzet van *Leesdok*. Dat blijkt uit opmerkingen als: “Leerlingen kunnen elkaar enthousiast maken” en: “Het is niet meer zo vrijblijvend”. Elke leerling kan nu lezen op zo’n niveau dat hij of zij er wat van leert.’

2.4 Taalontwikkelgesprekken

Een belangrijk kenmerk van *Leesdok* is dat de docent met de leerling praat over zijn of haar leesontwikkeling. De docent houdt met twee tot drie leerlingen per les een individueel gesprek over de voortgang van hun leesontwikkeling. Op die momenten kan de docent ingaan op de specifieke situatie per leerling door bijvoorbeeld titels van boeken aan te reiken die de leerling interessant zou kunnen vinden. Ook bekijkt de docent welke vorderingen een leerling maakt. Is er voldoende tijd besteed aan lezen? Wat kan een leerling doen om meer te lezen? Heeft een leerling moeite met bepaalde doelen? Welke extra inspanningen moet een leerling dan verrichten? Is er een succes te vieren? Zijn alle doelen van een kaart gehaald? Het zijn allemaal mogelijke invullingen van een taalontwikkelgesprek. Zowel de docent als de leerlingen bereiden het gesprek voor en leggen de gemaakte afspraken vast. *Leesdok* biedt in de handleiding aanwijzingen voor het voeren van dergelijke gesprekken.

2.5 Oudercomponent

Ten slotte wordt een oudercomponent ontwikkeld, met informatie over *Leesdok* voor ouders en tips om het leesgedrag en de leesvaardigheid van hun kind te stimuleren. Daarbij is ook aandacht voor ander mediagedrag. Bijvoorbeeld: kijk tenminste twee keer per week met je kind naar het (Jeugd)journaal en praat hier vijf minuten over. Of: haal een gratis krant in huis en bespreek samen een artikel. Breng samen een bezoek aan de bibliotheek. Belangrijk is dat er daadwerkelijk veel gelezen wordt – zowel op school als thuis. Het devies moet zijn: altijd een boek of krant bij de hand, altijd leestijd.

Referenties

- Expertgroep doorlopende leerlijnen taal en rekenen (2008). *Over de drempels met taal. De niveaus voor de taalvaardigheid*. Enschede: SLO.
- Witte, T. (2008). *Het oog van de meester. Een onderzoek naar de literaire ontwikkeling van havo- en vwo-leerlingen in de tweede fase van het voortgezet onderwijs*. Delft: Eburon.

Ronde 6

Saskia Roelofsen
Fontys Lerarenopleiding, Tilburg
Contact: s.roelofsen@hetnet.nl

Examentraining: effectief, anders en resultaatgericht. Het inzetten van activerende lees- en schrijfstrategieën bij de examenvoorbereiding Nederlands

1. Een korte probleemschets

Examentraining: effectief, anders en resultaatgericht. Een pretentieuze titel. Koppelen we daar het begrip ‘activerende didactiek’ aan vast en uw wenkbrauwen trekken zich langzaam samen tot een diepe frons.

In de bovenbouw van het voorbereidend middelbaar beroepsonderwijs (vmbo) / hoger algemeen voortgezet onderwijs (havo) en voorbereidend wetenschappelijk onderwijs (vwo) bereiden we de leerlingen voor op het eindexamen. Tekstraining speelt daarbij een belangrijke rol. Een goed hulpmiddel hierbij – dat bovendien veel gebruikt wordt – is de examenbundel. Het is echter niet stimulerend voor leerling en docent om bij aanvang van de les te starten met de zin: “pak je examenbundel en maak tekst...”. Daarnaast roept het klassikaal behandelen van de gemaakte tekst meteen de vraag op of leerlingen op die manier wel inzicht hebben/krijgen in de gemaakte fouten en of dat leidt tot een beter tekstinzicht, c.q. examenresultaat. Kortom: is het leerproces wel te bewaken? Controle hierop is moeilijk, want het is met de bestaande werkdruk voor docenten onmogelijk om van elke leerling steeds de opdrachten te controleren en om individueel na te gaan of het tekstinzicht toeneemt. Gebruikmaken van een activerende didactiek zou een hulpmiddel kunnen zijn om de gecompliceerde examenteksten voor leerlingen inzichtelijker te maken en als docent meer kijk te krijgen op het leerproces.